

gamla Kairo och Qoussieh (Qousqam).

I Heliopolis ska 365 gudabilder ha störtat samman och gått i stycken. Detta uppfattades sedan av de kristna som en uppfyllelse av vad profeten Jesaja sagt:

Egyptens avgudar darrar inför honom, egypterna skälver av skräck.
(Jes. 19:1)

Befolkningen i Egypten blev naturligtvis upprörd när deras gudabilder förstördes, och de sökte därför efter tillfällen att döda Jesus. Det var skäl nog för familjen att byta tillflyktsort.

Men inget ont hände. Jesus, Maria och Josef kunde i sinom tid återvända till sitt eget land. Egypten hade givit dem skydd. Och profetordet, som Matteus citerar och knyter till Guds Son Jesus, blir verklighet:

Från Egypten har jag kallat min son. (Matt 2:15)

³² Att Jesus sannolikt föddes före sin födelse, det har att göra med den tideräkning som vi nu har, och som räknades fram någon gång på 500-talet. Många kristna önskade, att man skulle räkna sin tid efter Kristi födelse eller Anno Domini (AD), "Herrens år". Dessförinnan räknade till exempel romarna sina år *ab urbe condita* ("efter stadens grundande"), det vill säga efter staden Roms grundande. Enligt dagens sätt att räkna bland historiens årtal, så grundades Rom år 753 f Kr. Det betydde exempelvis att påven år 600 e Kr, med den gamla tideräkningen, daterade sina brev genom att skriva år 1353 a u c.

En munk, vid namn Dionysius Exiguus, blev den som sökte räkna fram Jesu födelseår, så att man kunde börja räkna sin tid efter Kristus och inte efter Rom. Dionysius Exiguus gjorde så gott han kunde med den kunskap man då hade om kända personers regentlängder och annat. Men han räknade inte helt rätt. År noll som utgångspunkt hamnade lite fel. Kanske observerade han aldrig när kung Herodes dog, och att detta påverkade slutresultatet för den kristna tideräkningen.

LEGENDEN OM DE 30 SILVERPENNINGARNA

Strax före jul kom jag att läsa en spännande medeltida legend, som illustrerar medeltidens sätt att läsa Bibeln allegoriskt. Det är legenden om Judas 30 silverpenningar. Jag hittade legenden i munken Johannes av Hildesheims bok "Heliga tre konungar", som han skrev år 1375, när han kände döden nalkas. Historiskt sann eller inte spelar egentligen inte så stor roll. Det är en märklig legend, som jag mer än gärna vill dela med mig av. Den ger också inblick i medeltida fromhet, som faktiskt har en hel del att lära oss. Inte minst kan man i legendmaterialet se hur man associerade till den ena bibeltexten efter den andra.

De trettio silverpengarna härstammade ursprungligen fick

jag veta, enligt en syrisk tradition, från en skattgömma, där Adam hade lagt dem. Det måste i så fall ha varit efter tiden i Edens lustgård, för jag har svårt att föreställa mig att man hade bruk för pengar i paradiset.

Munken Johannes av Hildesheim var också av en annan uppfattning och berättade istället, att mynten från början hade präglats av Abrahams far Tera, som gav dem till sin son. Just denna upplysning har biblisk förankring. Det står nämligen: *Abram var nu mycket rik, han ägde boskap och silver och guld.* (1 Mos 13:2)

När Abraham sedan på Guds befallning lämnade sitt fädernesland, tog han med sig pengarna och kom bland annat till Hebron (i närheten av Betlehem). Där köpte han av hettiterna, landets invånare, en åker, som han ville ha som begravningsplats. Även här finner legenden stöd i Bibeln. När Sara hade dött 127 år gammal i Hebron kan man läsa följande:

Abraham reste sig och bugade sig för hettiterna, landets folk, och tog så till orda: "Om ni vill tillåta att jag begraver min hustru här, så hör på mig och lägg ett gott ord för mig hos Efron, Sochars son, så att han låter mig få Makpelagrottan som tillhör honom och som ligger i utkanten av hans marker. Jag skall ge honom full betalning, så att jag får en egen gravplats bland er." Hettiten Efron satt där bland de andra hettiterna och svarade själv Abraham inför sina landsmän, alla som satt i stadporten. "Hör på mig, herre", sade han. "Fältet ger jag dig, grottan där ger jag dig också, med mina landsmän som vittnen ger jag den åt dig. Begrav du din hustru."

Abraham bugade sig för landets folk och talade inför dem till Efron. "Om jag får säga några ord, herre: jag betalar vad marken är värd, ta emot betalningen och låt mig begrava min hustru där." Efron svarade: "Hör på mig, herre. Ett jordstycke för 400 siklar silver – vad är det oss emellan? Begrav din hustru." Abraham tog fasta på vad Efron sagt och vägde upp åt honom den mängd silver han nämnt inför hettiterna, 400 siklar, efter den vikt som brukas bland köpmän.

Så kom fältet i Makpela utanför Mamre, det som tillhörde Efron, fältet och grottan som fanns där och alla träd som växte på fältet, över hela området, att förvärvas av Abraham och blev hans egendom. Det skedde inför hettiterna, alla som satt i stadporten. (1 Mos 23:7–18)

Begravningsplatsen var tänkt för Abraham och Sara och deras gemensamma barn (och än idag kan man i Hebron besöka den begravningsplatsen, som sedan länge är belägen i en grotta under en stor moské med två synagogor). Här anses Abraham och Sara vara begravda, liksom Isak och Rebecka, Jakob (enligt 1 Mos 49:29 ff) och Lea³³. Som kuriosum kan nämnas, att Hebron låg i Kanaan, det land som Gud skänkte bort till sitt folk. Men när hans folk ville komma i besittning av det utlovade landet, så var det befolkat, och israeliterna var tvungna att inta det med våld. Bara en enda plats kunde de hävda tillhörde dem. Det var fältet i Makpela utanför Mamre. Fältet, grottan och alla träd på området hade förvärvats genom köp av patriarken Abraham. Resten av kanaaneernas land blev sedan krigsbyte.

Hildesheims legend om de trettio silverpenningarna berättar alltså, att Abraham köpte denna åker av Hets barn (hettiterna) för mynten han fått av sin pappa. Och nu börjar det bli spännande att följa pengarnas vidare öden.

Pengarna gick därpå ur hand i hand. Så småningom berättar legenden, att Josefs bröder sålde sin broder till köpmän, så att han därefter hamnade hos Potifar i Egypten.

På denna punkt sällar sig legenden till den kristna antisemitism³⁴, som på sätt och vis nådde sin höjdpunkt under Fjärde Laterankonciliet (år 1215). Då bestämdes det nämligen bland annat, att kristna inte fick gifta sig med judar. Antisemitismen, som den kristna kyrkan tidigt anammade, fick med tiden alltmer groteska former, och det måste sägas i klartext: de kristna bekännarna hade stor del i att judehatet fritt fick

frodas. Påven Innocentius III tillsammans med biskoparna bestämde nämligen på det Fjärde Laterankonciliet, att judarna måste bära en annorlunda klädsel än de kristna³⁵. Motivering- en till detta var främst, att man på så sätt ville förhindra att en kristen, utan att veta det, hade sexuellt umgänge med en jude. I Frankrike sökte man efterleva bestämmelsen på så sätt, att judarna tvingades bära ett gult märke eller en gul ring, vilket för tankarna till den gula davidstjärnan, som nazisterna långt senare krävde att judar skulle ha på sina kläder. I Tyskland, däremot, valde man under medeltiden dock inte ett gult tyg- stycke. Istället förordnade man om en spetsig judehatt, som skulle bäras av alla icke döpta judar. Än idag kan man på exem- pelvis medeltida kyrkmålningar se judar avbildade med den spetsiga hatten.

De gula märken, som man tvingade franska judar att bära, kunde förekomma i många olika varianter. Vanligast var dock den runda formen, ofta en gul rund ring. Det finns olika för- klaringar till den. En förklaring är följande: oblaten i det heliga sakramentet, Kristi kropp, har en rund form. Denna form ska påminna de kristna om judarnas skuld till korsfästelsen av Je- sus, Guds enfödde Son. På så sätt blev det runda, gula märket en symbol för judarna som gudsmördare³⁶. En annan förkla- ring brukar vara, att myntets form är rund. I det runda, gula märket såg därför medeltidens kristna symbolen för judarna som giriga ockrare. Sådana som inte drog sig för att sälja sin egen broder eller, som Judas, sin Mästare.

I sin legend låter alltså Johannes av Hildesheim (drygt hundra år efter det Fjärde Laterankonciliet) Josefs bröder sälja sin bror. På så sätt kom de trettio silverpengarna i brödernas ägo, så att de sedan kunde handla för dem. Men man kan utan vidare säga, att det råder viss oklarhet i hur försäljningen av Josef gick till. Den kristna traditionen har ofta pekat ut Josefs bröder, som de som sålde sin bror. Många präster och andra kristna – än idag – tror också att det var så det gick till. En

mängd barnbiblar säger samma sak. Josef såldes av sina brö- der. Jag själv trodde så, innan en judisk busschaufför påpe- kade, att judar inte säljer sina bröder. Därmed fick han mig att lite mer noggrant läsa min Bibel.

Jag fann då, att busschauffören hade alldeles rätt. Jag hade helt enkelt inte sett vad där stod. Det är dessutom inte omöj- ligt, att kristnas tradition med denna felläsning av Bibelns tex- ter är sprungen ur ren antisemitism. Kunde man därför knyta försäljningen av Josef till judarnas påstådda kärlek till pengar, så desto bättre.

Men i Bibeln står det faktiskt inte att bröderna sålde Josef. Ändå är det en mycket spridd missuppfattning, som bottnar i en väldigt slarvig bibelläsning.

Visserligen var Josefs bröder långt ifrån främmande för tanken att sälja sin bror Josef, istället för att slå ihjäl honom eller låta honom självdö i brunnen, i vilken man lagt honom. Jakobs son Juda ger även ord för den tanken. Så här står det:

Juda sade då till sina bröder: "Vad har vi för glädje av att döda vår bror och tvingas dölja vårt brott? Kom så säljer vi honom till ismaeliterna. Då behöver inte vi bruka våld mot honom – det är ju ändå vår egen bror." Och bröderna rättade sig efter honom. (1 Mos 37:26–27)

Men Josefs bröder kom aldrig till skott. Medan de pratade kom istället några midjanitiska köpmän förbi. Dessa drog sig inte för att tjäna en extra slant. Bibeln berättar:

Några midjanitiska köpmän som kom förbi drog upp Josef ur brunnen. De sålde Josef för tjugo siklar silver till ismaeliterna, och dessa tog med sig Josef till Egypten. (1 Mos 37:28)

Naturligtvis observerade inte heller munken Johannes av Hil- desheim, att Josefs bröder inte var inblandade i affärsupp gö-

relsen om Josef. Men så stark var antisemitismen i Kyrkan på medeltiden, att den gamla traditionen gällde. Föreställningen att Josef såldes av sina egna var så djupt rotad, att man aldrig fördjupade sig i vilka det egentligen var som sålde honom till ismaeliterna. Därför blir det så i legenden, att köpesumman trots allt hamnade hos Josefs bröder. Dessa kommer också senare att föra de trettio silverpenningarna till Egypten.

Men dessförinnan har enligt Bibeln midjaniterna, och märkligt nog inte ismaeliterna, åter fått tag på Josef och sålt honom till Potifar i Egypten. Bibeln berättar:

I Egypten sålde midjaniterna Josef till Potifar, hovman hos farao och befälhavare för livgardet. (1 Mos 37:36)

Förvirringen är total. Ena stunden midjaniter och i nästa ismaeliter. Men i alla fall inte Josefs bröder! Och på samma gång som Josef förs till Egypten, så håller Josefs pappa på att halvt sörja ihjäl sig. Hans söner har nämligen ljugit för honom och lurat honom att tro, att Josef blivit dödad av vilddjur

Samtidigt kan Bibelns författare fortfarande inte bestämma sig för om det var ismaeliter eller midjaniter som sålde Josef i Egypten. En ny notis dyker nämligen upp i 1 Mos 39, som på nytt hävdar, att Josef under färden till Egypten var i ismaelitisk ägo:

Josef hade förts ner till Egypten, där Potifar, hovman hos farao och befälhavare för livgardet, en egypter, köpte honom av ismaeliterna, som hade fört honom dit. (1 Mos 39:1)

Det må nu vara hur som helst med vilken karavan Josef färdades. Klart är i alla fall, att det inte var hans bröder som sålde honom. Som jag alltså trott i större delen av mitt liv. Och lika klart är det, att Josef köptes av Potifar. I det drama, som sedan följer, har Potifar bara en liten biroll. Huvudrollen har istället

hans hustru, vars namn vi som vanligt aldrig får veta. Att kalla henne för Potimor är att göra det för enkelt för sig.

Potifars hustru kom snart att få upp ögonen för den vackre slaven. Josef beskrivs som både välväxt och vacker. Hon är dessutom ingen blyg liten viol, som nöjer sig med att komma med små antydningar i stil med "Vill du dricka lite the med mig?" eller "Vill du titta på mina broderier?" Nej, det budskap hon kommer med har Josef ingen chans att missförstå. Bibeln berättar:

Efter en tid började husbondens hustru kasta sina blickar på honom. "Ligg med mig", sade hon. (1 Mos 39:7)

Det var ju klara besked. Men Josef värdade sig och försökte övertyga Potifars hustru, att han inte kunde tillmötesgå hennes önskan. Han måste ju i första hand vara lojal med sin husbonde. Men hustrun till Potifar ville inte lyssna. Berättelsen fortsätter:

Och fast hon dag ut och dag in försökte övertala honom, lyssnade han inte på henne och ville inte ligga med henne och vara henne nära. (1 Mos 39:10)

Man kan ju tycka, att hon borde ge sig. Men inte. Det heter ju att förbjuden frukt smakar bäst och här hade Potifars hustru blivit som besatt av Josef. Hon ville ha honom till varje pris och kunde absolut inte ta ett nej. Så en dag när hon var ensam med Josef i bostaden gjorde hon ett sista försök:

En dag kom han som vanligt in i huset för att sköta sitt arbete, och ingen av husets folk var inne. Då högg hon tag i hans mantel och sade: "Ligg med mig!" Men han lämnade manteln i hennes hand och sprang sin väg. När hon såg att han lämnade manteln och flydde ropade hon på husets folk och sade till dem: "Se bara, han

har tagit hit en hebré som vill roa sig på vår bekostnad. Han kom och ville ligga med mig. Men jag skrek så högt jag kunde, och när han hörde hur jag ropade och skrek lämnade han kvar sin mantel och sprang sin väg.” (1 Mos 39:11–15)

Det blev inget lyckat försök. Josef hade visserligen undkommit hennes sexuella inviter, men han insåg inte, att en ratad kvinna var en retad kvinna och därmed farlig. För naturligtvis ville hon hämnas. Och då skulle Josef dyrt få lära sig, att lojalitet väger lätt i jämförelse med en försmådd kvinna. Fortsättningen på Josefs tid hos Potifar blev denna:

Hon lät sedan hans mantel ligga kvar tills hans husbonde kom hem. Då upprepade hon sin berättelse för honom: ”Den hebreiske slaven som du har tagit hit, han kom in till mig och ville roa sig. Men jag ropade och skrek, och då lämnade han kvar sin mantel och flydde.” När husbonden hörde sin hustru berätta om hur hans slav hade burit sig åt mot henne fylldes han av vrede. Husbonden lät gripa honom och sätta honom i det fängelse där kungens fångar hölls inspärrade. (1 Mos 39:16–20)

Det går ändå så småningom bra för Josef. Han tyder Faraos drömmar, räddar Egypten undan kriser och blir så småningom Faraos högra hand. Som sådan tycks han även infört slaveriet i Egypten. Förut fria egyptier köpte han när hungersnöden var som värst:

Och överallt i hela Egypten gjorde han (Josef) människorna till slavar. (1 Mos 47:21)

De sju årens hungersnöd, som Josef hade förutspått, följde efter de sju goda åren, och den drabbade såväl Egypten som dess omvärld. Även Josefs far och bröder dabbades. Och det är i det sammanhanget som munken Johannes af Hildesheim

fortsätter sin legend om de trettio silverpenningarna.

För att inte svälta ihjäl reser därför en del av patriarken Jakobs söner till Egypten för att köpa säd. Josef, som tidigare tytt Faraos drömmar, hade förstått att, efter sju rika år med god tillväxt, skulle det komma lika många nödår. Därför hade han under de goda åren lagt upp stora spannmålsförråd. Ryktet om dessa förråd hade spritt sig, och bland köparna infann sig så småningom tio av Josefs bröder.

I Egypten tog Josef själv sig an dem som kommit för att handla. Och när hans bröder plötsligt var där, för att köpa säd, kände han genast igen dem:

När Josef fick se sina bröder kände han igen dem, men han gav sig inte till känna för dem utan frågade bryskt: ”Varifrån kommer ni?” – ”Från Kanaan för att köpa brödsäd”, svarade de. Josef kände igen sina bröder, men de kände inte igen honom. (1 Mos 42:7–8)

Det berättas sedan, att Josef utnyttjar sin höga ställning och låter sina bröder i någon mån få smaka på sin egen medicin.

Han (Josef) kom ihåg drömmarna som han hade drömt om dem, och han sade till dem: ”Ni är spioner! Ni har kommit för att se var det finns blottor i landets försvar.” – ”Nej, herre”, svarade de, ”dina tjänare har bara kommit för att köpa brödsäd. Vi är alla söner till samme man, vi är hederliga människor och inga spioner.” Men Josef sade: ”Jo, ni har kommit för att se var det finns blottor i landets försvar.” De svarade: ”Vi var tolv bröder, herre, söner till en och samme man i Kanaan. Men den yngste är kvar hos vår far, och en finns inte mer.” Josef sade till dem: ”Det är som jag redan har sagt er: ni är spioner. Men låt mig sätta er på prov: så sant farao lever, ni slipper inte härifrån förrän er yngste bror kommer hit. Skicka en av er att hämta er bror. Ni andra skall hållas fängslade tills det blir prövat om ni har talat sanning. Har ni inte det är ni spioner, så sant farao lever.” Sedan satte han dem alla i häkte i tre dagar. (1 Mos 42:9–17)

Bibeln berättar fortsättningsvis hur Josef behandlar sina bröder. Han låtsas vara en hårdför makthavare, men har svårt för att inte ge sig tillkänna. Alldeles tydligt vill han inte ännu en gång förlora kontakten med bröderna. Därför ser han till att få garantier på ännu ett återseende:

Den tredje dagen sade Josef till dem: "Om ni gör som jag säger skall ni få leva – jag fruktar Gud. Nu skall vi se om ni är hederliga: en av er får stanna kvar i häktet, och ni andra får ge er av med säd till era svältande familjer. Sedan tar ni med er yngste bror till mig. Det blir beviset för att ni har talat sanning, och då slipper ni dö." Och så måste de göra. Men bröderna sade till varandra: "Detta är straffet för det vi gjorde mot vår bror. Vi såg hur förtvivlad han var, han bad om förbarmande, men vi lyssnade inte på honom. Därför har vi nu själva drabbats av denna olycka." Ruben svarade dem: "Jag sade ju att ni inte skulle göra pojken illa. Men ni ville inte höra på, och nu kommer vedergällningen för hans blod." De visste inte att Josef förstod vad de sade, eftersom han hade talat med dem genom tolk. Nu vände han sig bort och gick ut och grät. Sedan kom han tillbaka och talade till dem. Han skilde Simon från de andra och lät fångsla honom inför ögonen på dem.

Sedan befallde Josef att man skulle fylla deras säckar med spannmål och lägga tillbaka vars och ens pengar i hans säck och att man skulle ge dem mat för resan. Så gjorde man också, och bröderna lastade säden på sina åsnor och gav sig i väg. Men när en av dem öppnade sin säck vid nattlägret för att utfodra sin åsna fick han se sina pengar överst i säcken. "Jag har fått mina pengar tillbaka", ropade han till bröderna, "titta, här ligger de i min säck!" De blev alldeles utom sig, de såg skräckslagna på varandra och sade: "Vad är det Gud har gjort mot oss?" (1 Mos 42:18–28)

Bibeln och munken Johannes av Hildesheims legend skiljer sig här åt. I Bibeln kan vi läsa, att pengarna, med vilka de betalade för brödsäden, fick de tillbaka. Medan pengarna i le-

genden stannar i Josefs ägo och lämnar inte Egypten på flera år. Det är dock enligt legenden samma pengar, som en gång Abraham haft i sin hand, och som nu är i Josefs händer.

Pengarna kommer dock till användning. Bibeln berättar att Jakob och hela hans familj på Josefs inbjudan flyttade till Egypten och bosatte sig där. När Jakob sedan så småningom dör, ser Josef till att fadern efter egyptisk tradition blir balsamerad. I Bibeln kan vi läsa:

Sedan befallde Josef läkarna han hade i sin tjänst att de skulle balsamera hans far, och läkarna balsamerade Israel. Det tog fyrtio dagar, den tid en balsamering tar. Egypterna begrät honom i sjuttio dagar. (1 Mos 50:2–3)

Det står ingenting i Bibeln om några kostnader i samband med balsameringen, men legenden låter oss få veta, att Josef sände en budbärare till Saba, för att med exakt samma pengar, som varit i omlopp sedan Abrahams dagar, köpa salvor och kryddor till balsameringen av pappa Jakobs kropp.

I Saba blir sedan pengarna liggande. Riktigt länge ligger de i skattkammaren. Först så småningom hämtas de fram. Det sker i samband med att drottningen av Saba får höra talas om kung Salomo och hans vishet. Hon bestämmer sig då för att besöka honom, och själv ta reda på hur det förhöll sig med dennes vittomtalade vishet. Det är inför det besöket, berättar legenden, som drottningen letar rätt på de pengar Josef en gång erlagt för salvor och kryddor till sin fars balsamering.

Delar av det legenden låter oss få veta har delvis stöd i Bibeln. Man får väl anta att Josefs silverpenningar fanns med bland de rikedomar som drottningen av Saba förde med sig, och som hon sedan skänkte kungen i Jerusalem:

Drottningen av Saba hade hört ryktet om Salomo och kom för att sätta honom på prov med svåra frågor. Hon hade med sig stora ri-

kedomar till Jerusalem, kameler lastade med kryddor, guld i mängd och ädelstenar. Hon kom till Salomo och talade med honom om allt hon hade tänkt på, och han gav henne svar på alla hennes frågor. Det fanns ingenting som kungen inte kände till och kunde ge besked om. När drottningen av Saba såg all Salomos vishet, såg huset som han hade byggt och rätterna på hans bord, såg hovmännen sitta där och tjänarna i sina dräkter och munskänkarna passa upp, såg offren han frambar i Herrens hus, då blev hon andlös av häpnad. Och hon sade till kungen: "Det var alltså sant, det jag hörde i mitt land om dig och din vishet. Jag kunde inte tro vad som berättades förrän jag kom hit och fick se det med egna ögon. Ändå hade man inte ens berättat hälften för mig, din vishet och ditt välstånd överträffar allt jag fått höra. Lyckliga dina kvinnor, och lyckliga dessa dina tjänare som ständigt får stå inför dig och lyssna till din vishet. Herren, din Gud, vare lovad, som har funnit behag i dig och satt dig på Israels tron. I sin oändliga kärlek till Israel har han gjort dig till kung, för att du skall sörja för lag och rätt." Och hon skänkte kungen 120 talenter guld, kryddor i mängd och ädelstenar. Så mycket kryddor som drottningen av Saba gav kung Salomo har aldrig förts in i landet sedan dess. (1 Kung 10:1–10)

Helt lottlös blev inte heller drottningen av Saba. Bibeln berättar:

Kung Salomo gav i gengäld drottningen av Saba allt hon önskade och därutöver gåvor värddiga en kung som Salomo. Sedan vände hon hem till sitt land igen med sina tjänare. (1 Kung 10:13)

Traditionen vill också ha det till att drottningen av Saba blivit gravid under sin tid hos kung Salomo. Detta hävdade bland andra Haile Selassie (1892–1974), kejsare i Etiopien. Han ansåg, att han tillhörde den dynasti som räknade kung Salomo som sin anfader och drottningen av Saba som sin anmoder.

Kebra Nagast' (Konungarnas ära) är ett drygt 700-årigt etio-

piskt nationalepos, som berättar hur de etiopiska kungarna härstammar i rakt nedstigande led från Israels kung Salomo och drottningen av Saba. Detta möte tros ha skett omkring år 1000 f Kr, alltså 1300 år innan nationaleposet började nedtecknas. I detta kan man dock läsa, att när drottningen återvände till Saba³⁷ var hon gravid och födde sedan en son, som enligt Kebra Nagast' blev kung i Etiopien under namnet Menelik. Denne Menelik (och hans efterföljare) titulerades negus negesti, vilket är amhariska för "konungarnas konung".

På underliga vägar hade nu de trettio silverpenningarna åter hamnat i Israel. Men Johannes av Hildesheims legend vet att berätta om dess fortsatta öde. När kung Salomo dött, och så småningom Jerusalem blivit förstört år 587 f Kr, då erövrades just dessa pengar av konungen av Arabien, som lade dem i sin skattkammare.

Även denna gång blev de liggandes i århundraden. Först långt senare kom pengarna att hamna i kung Melkiors händer. Melkior slår sedan följe med Baltasar och Kaspar, för att de gemensamt, som heliga tre konungar, ska färdas för att hylla judarnas nyfödde kung.

När de så småningom äntligen hittat rätt och kommer till Betlehem, så frambär Melkior sin gåva och ger Maria pengarna – alltså samma pengar som en gång Abraham fått av sin pappa.

Dessa pengar, kan man tycka, skulle ju komma väl till pass under flykten till Egypten. I synnerhet som man vid den här tiden, och dessförinnan, tycks ha haft samma valuta. Ungefär som långt senare, då svenska vikingar tog med sig hem till Sverige arabiska och andra silvermynt. Det var inte bilden eller texten på mynten som var avgörande utan silvervikten.

Men inte fick Maria någon glädje av sina pengar. Inte blev det en förstärkning av reskassan. Istället förlorade Maria hela det knyte, i vilket hon lagt Melkiors och de två andra kungarnas gåvor.

Det borttappade knytet hittades av en egyptisk herde, och när han öppnade det fick han se de trettio penningarna, myrran och rökelsen. Legenden berättar, att när han då såg heliga tre konungars gåvor kände han sig så egendomlig till mods, att han, utan att egentligen veta varför, gömde den upphittade skatten hemma hos sig. Där låg den sedan under många år.

En dag blev herden svårt sjuk. Han fick då höra talas om att det i Juda land fanns en helbrägdagörare, som kunde göra svårt sjuka friska igen. Ryktet om Jesus hade sålunda spritt sig ända till Egypten, där herden bodde. Herden beslöt att ge sig iväg till Juda land, för att söka upp Jesus. Kanske kunde han då bli botad. Med sig tog han skatten, som han funnit i det knyte, som Maria många år tidigare hade tappat.

När han så småningom träffade Jesus, och Jesus såg herdens stora tro och hörde hans bön om hjälp, lade Jesus handen på hans panna och botade honom.

Som tack gav då herden i sitt hjärtas enfald till Jesus den skatt han många år tidigare funnit i öknen.

Jesus kände ögonblickligen igen de tre kungarnas gåvor. Han log vänligt med tanke på dessa män, vilka som de första bland hedningarna hade kommit för att hylla honom. Men samtidigt visste han inom sig, vartill pengarna skulle komma att användas, och en skugga för över hans ansikte.

Legenden berättar, att Jesus med en suck lämnade tillbaka pengarna och det andra i knytet till herden. Samtidigt uppmanade han honom att offra alltsammans åt Herren Gud i Jerusalems tempel. Herden gjorde som Jesus hade sagt. Den tjänstgörande prästen i templet öppnade knytet, och när han fick se pengarna lade han dem i templets offerkista. Myrran lade han i det skåp där templets skatter förvarades, och rökelsen brände han på altaret.

Därefter låter legenden oss veta, att tiden nu närmade sig de dagar, då Herren Jesus skulle lida och dö. De 30 penningarna hade inte legat länge i offerkistan, förrän översteprästerna

gav dem åt Judas som betalning för att han skulle förråda sin Mästare.

Man kan jämföra legenden med vad evangelisten Matteus skriver:

(Judas) sade: "Vad vill ni ge mig om jag utlämnar honom åt er?" De (översteprästerna) räknade upp trettio silvermynt⁸ åt honom. (Matt 26:15)

I legenden får vi därpå veta, att den dag, då Jesus fördes till Golgata för att korsfästas, gav prästerna myrran åt en av bödlarna. Den skulle han ha, så att han kunde blanda myrran i vinet, som den korsfäste skulle släcka sin törst med.

När sedan Judas, full av ånger, återvände till översteprästerna och kastade penningarna för deras fötter, tog de upp dem från golvet. Med 15 av dem betalade översteprästerna de krigsmän som vaktade Jesu grav, för att dessa skulle sprida ut det falska ryktet att lärjungarna hade stulit Jesu döda kropp. Evangelisten Matteus beskriver samma sak på detta sätt:

Medan de var på väg kom några ur vaktstyrkan in till staden och berättade för översteprästerna om allt som hade hänt. Dessa överlade med de äldste, och sedan gav de soldaterna en stor summa pengar och sade till dem: "Säg att hans lärjungar kom under natten och rövade bort honom medan ni sov. (Matt 28:11-13)

För de återstående 15 silverpenningarna, berättar legenden, köpte översteprästerna Blodsåkern utanför staden, där Judas begravdes. I Matteus evangelium kan man läsa:

Översteprästerna tog pengarna och sade: "Det går inte att lägga dem i offerkistan, eftersom det är blodspengar." Och de beslöt att i stället köpa Krukmakaråkern till begravningsplats för främlingar. Därför heter denna åker ännu i dag Blodsåkern. Så uppfylldes det

som sagts genom profeten Jeremia: De tog de trettio silvermynten, priset på den prissatte, honom som några israeliter bestämde priset på, och gav dem i betalning för Krukmakaråkern, så som Herren hade befallt mig. (Matt 27:6–10)

Så berättar munken Johannes av Hildesheim, att detta var första gången som de 30 silverpenningarna skildes åt och skingrades. Förgäves har man sedan sökt dem över hela jorden, men ingen har någonsin återfunnit dem.

Med de orden slutar legenden om de trettio silverpengarna. Och vi får genom legenden om penningarna påminna oss hur äldre tiders människor såg på gåvorna som heliga tre konungar hade med sig. Det var inte bara en present så där i största allmänhet. Istället var gåvan laddad med ett så stort symbolvärde, att det kan vara svårt att fatta för oss idag.

Och även om nu alltsammans bara är en legend och inte historisk verklighet, så är det svårt att inte uppskatta den bibelkunskap och det allegoriska sättet att läsa Bibeln som forna tiders människor hade. Dessutom ligger det något uppbyggligt i tanken på, att det som var menat gott, blev ont. Liksom ibland det som var menat ont, blev gott.

Jesu död på korset, såld för pengar, blev vår frälsning. Gåvorna i stallet i Betlehem påminner om det.

³³Rakel är begravd på väg till Betlehem enl 1 Mos 35:19-20: *Så dog Rakel och blev begravd vid vägen till Efrata, det nuvarande Betlehem. Jakob reste en sten över hennes grav; denna Rakels gravsten står där än i dag.*

³⁴ Ibland sägs det att man måste skilja på antisemitism och antijudaism. Kristen förföljelse drabbade som regel inte en jude som omvänt sig till kristen tro och låtit döpa sig. Därmed kan det inte, sägs det, handla om antisemitism utan möjligen om antijudaism. Antisemitismen, som vi t ex känner den i nazismen, förföljde judar, oavsett om de var kristna eller inte. Judarna själva gör dock inte denna distinktion mellan antijudaism och antisemitism. För dem är all förföljelse av judar ett slags antisemitism.

³⁵ Se t ex "Antisemitismen. En historisk skildring i ord och bild", Anne Frank stiftelsen, Natur och kultur, 1989.

³⁶ Sannolikt var det biskop Melito av Sardes i Mindre Asien, på 130-talet, som var den som först formulerade anklagelsen om "Gudsmordet". Se "Nådig Fru Kristinas andaktsbok", Libris, 1997.

³⁷ Att Saba skulle vara detsamma som dagens Etiopien är omtvistat. Många araber menar istället att Saba var detsamma som västra Jemen.

³⁸ Enligt 2 Mos 21:32 var 30 silvermynt priset för en slav.

LJUSET

Nere i Mellanöstern, där det är soligt och varmt ska, enligt en judisk legend, det en gång ha funnits en enväldshärskare, en diktator av värsta sorten. Han sa en dag till en av de judiska rabbinerna, som bodde i hans land, att om rabbinen inte visade honom Gud, så att han kunde se honom, så skulle han låta hugga av huvudet på rabbinen.

Rabbinen svarade diktatorn, att det skulle han mer än gärna göra, men skulle diktatorn då kunna vara så snäll att först följa med honom ut. Jo, det kunde väl diktatorn tänka sig. Och så gick de ut. Rabbinen sa då till diktatorn: "Vill du vara snäll att först titta in i solen, innan jag visar dig Gud!"

Diktatorn svarade: "Det kan jag inte göra! Då får jag ju ont i ögonen. Även om jag bara försöker en kort stund. Jag riskerar ju att bli blind!"

"Jag tänkte väl det", sa rabbinen. "Hur skulle du då kunna se Gud ansikte mot ansikte, när du inte ens kan se in i något av allt det som Gud har skapat?"

Jag tänkte på den historien, när jag läste berättelsen om den gång Josef och Maria begav sig till Jerusalems tempel med Jesus, för att bära fram honom inför Herren. Frambärandet av Jesus i Jerusalems tempel står att läsa i Luk 2:22 ff. Där berättar Lukas bland annat, att medan de var i templet kom Symeon och fick se barnet Jesus. Symeon tog honom i famnen och sa:

Mina ögon har skådat frälsningen som du har berett åt alla folk, ett ljus med uppenbarelse åt hedningarna och härlighet åt ditt folk Israel.

Barnet Jesus liknades av Symeon vid ett ljus. Men barnet Jesus, som Symeon tog i famnen, var mer än ett ljus. Det lilla barnet var Guds Son, ja faktiskt Gud själv. Och barnet kunde

man se ansikte mot ansikte, utan att bli blind. Barnet Jesus gjorde det omöjliga möjligt.

Alla vet säkert vad ett öknamn är. Det är ett namn med ned-sättande betydelse. I Norge under kriget fick en norska som sällskapade med en tysk öknamnet "Tyskhora". Det öknamnet kunde efter kriget leda till att hon dödades. Jesus fick också öknamn. Ett av dem var *nasarenen*, ett annat var *samariern*. Att säga så om någon var på den tiden ungefär som om någon idag i Sverige skulle säga "lappjäväl".

Men Jesus hade även ett *smeknamn*. Man kallade honom *ljus*. Han var ljuset som skulle komma i världen. Och själv sa han, att han var *världens ljus*. (Joh 8:12)

Det är ett märkligt smeknamn, det där med "ljus". Det allra första Gud säger när han skapar är: "Ljus, bli till!" Är det kanske därför vi säger om nyfödda att "de sett dagens ljus". Och när vi vill luras så säger vi, att vi "för någon bakom ljuset".

"Det går upp ett ljus för oss", när vi äntligen fattar något. Och "vi kastar ljus över en sak", för att det ska bli begripligt.

"Träd fram i ljuset, så att vi kan se lite bättre" – är en uppmaning som har många bottnar. Mörkret anses ofta som något ont. Att ha sin tillvaro i mörkret är inget positivt. Och *mörkmän* ska man akta sig för. Det sa redan Gustaf Fröding. Men "ett ljus i mörkret" handlar om hopp. Och i julens gudstjänster får vi höra:

*Det folk som vandrar i mörkret
ser ett stort ljus,
över dem som bor i mörkrets land
strålar ljuset fram. (Jes 9:2)*

Det är märkligt, men nästan alltid när vi talar om "ljus", så är det som om vi talar om Jesus Kristus, han som är "världens ljus".

På Kyndelsmässodagen firar vi ljusfesten. Det är "Ljusmäs-